कुल छपे पृष्ठों की संख्या - 6
कुल छपे प्रश्नों की संख्या - 21

A-6-

नामांक

वार्षिक परीक्षा सत्र 2023-2024

कक्षा—IX (नवमीं)

विषय—संस्कृतम्

समय : 3¼ घंटे **पूर्णांक : 100**

निर्देश : (1) सर्वे प्रश्ना: अनिवार्या:।

(2) एकस्य प्रश्नस्य सर्वेभाषा एकत्र एवं लेखनीया:।

(3) सर्वे प्रश्ना: संस्कृतभाषायैव लेखनीया:।

(4) प्रत्येक प्रश्नस्य उत्तरं स्व उत्तर पुस्तिकायामेव देयम।

(5) प्रत्येक प्रश्नस्य अंका: प्रश्नानाम् सम्मुखैव अंकिता।

1 अधोलिखित प्रश्नानाम् उत्तरं स्व उत्तर पुस्तिकायाम् लिखत्— 1×10=10

(i) .... वीणां निनादयतुं प्रार्थयति ?

(अ) नवीना (ब) प्राचीना (स) लघु (द) दीर्घा

(ii) मानव: कुत्र सुक्षित: तिष्ठति ?

(अ) स्वनगरे (ब) ग्रामे

(स) पर्यावरणकुक्षौ (द) क्षेत्रे

(iii) .... तंद्रालु भवति ?

(अ) बाल: (ब) चटका (स) चन्दन: (द) श्वान:

(iv) लोकरक्षा कया सम्भवति ?

(अ) लक्ष्म्या (ब) कर्मणा (स) परम्परया (द) प्रकृतिरक्षाया

(v) कस्य गृहे मासान्तरं महोत्सव: आसीत् ?

(अ) चन्दनस्य (ब) उमाया: (स) ग्रामप्रमुखस्य (द) देवेशस्य

(vi) 'सिकतासेतु:' इति पाठस्य मूलत: लेखक: क: ?

(अ) सोमदेव (ब) रामदेव (स) भोजराज (द) माघ:

(vii) "कलापा: ललित कोकिला काकलीनाम्"—अत्र रेखाङ्कितपदस्य कोऽर्थ ?

(अ) पिका: (ब) समूहा: (स) आम्रा (द) काका:

कृ. पृ. उ.

www.mseducationtv.com

Scanned with OKEN Scanner

(viii) "भारतीवसन्तगीति" इति पाठः मूलतः कस्मात् गीतिसंग्रहात् संकलितः ?

(अ) लघुवंशात् (ब) काकली

(स) मेघदूतात् (द) भारतचरितात्

(ix) पुरतस्तु हतो हतः। रेखाङ्कितपदे सन्धिः अस्ति ?

(अ) विसर्ग (ब) गुण (स) स्वर (द) अयादिः

(x) "वनौषधि" इति पदस्य सन्धिविच्छेदं भवति—

(अ) वने + औषधि (ब) वनी + ओषधि

(स) वन + उपधिः (द) वनः ओषधिः

2. अधोलिखितम् पठितगद्यांशम् पठित्वा एतदाधारितानाम् प्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशम् लिखत— 10

दीपावली अस्माकम् राष्ट्रियोत्सवः वर्तते। अस्मिन् उत्सवे सर्वे जनाः परस्परं भेदभावं विस्मृत्य आनन्दमग्नाः भवन्ति। त्रेतायुगे कैकेय्याः वरयाचनात् अयोध्यायाः राजा दशरथेन रामाय चतुर्दशानां वर्षाणां वनवासः प्रदत्तः। श्रीरामः अस्मिन् एव दिने सीतालक्ष्मणाभ्यां सह अयोध्यां प्रत्यावर्तितवान्। तेषां स्वागतं व्याहर्तुम् अयोध्यावासिनः नगरे सर्वत्र दीपान् प्रज्वालितवन्तः। तदा आरभ्य अद्यावधिः प्रतिवर्षं कार्तिकमासे अमावस्यायां तिथौ भारते दीपावली महोत्सवः महता उत्साहेन आयोजितः भवति।

दीपावल्यां जनाः गृहाणि परिष्कुर्वन्ति। अस्मिन् अवसरे ते मित्रेभ्यः बन्धुभ्यश्च उपहारान् यच्छन्ति, परस्परम् अभिनन्दन्ति, बालकेभ्यः मिष्टान्नं च यच्छन्ति। सर्वे जनाः लक्ष्मी गणेशयोः पूजनं कुर्वन्ति पितरः स्वसन्ततिभ्यः मनोरञ्जकानि ददति। अस्मिन् महोत्सवे सर्वे सर्वेभ्यः सुखाय समृद्धये च शुभेच्छाः प्रकटयन्ति।

(i) अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखत। 1

(क) एकपदेन उत्तरत— 4×½=2

(ii) कस्याः वरयाचनात् दशरथेन रामाय वनवासः प्रदत्तः ?

(iii) श्रीरामः काभ्यां सह अयोध्यां प्रत्यावर्तितवान् ?

(iv) कदा जनाः गृहाणि परिष्कुर्वन्ति ?

(v) पितरः स्वसन्ततिभ्यः कानि ददति ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत— 1×3=3

(vi) सर्वे जनाः किम् विस्मृत्य आनन्दमग्नाः भवन्ति ?

(vii) दशरथेन रामाय कति वर्षाणां वनवासः प्रदत्तः ?

(viii) भारते कदा दीपावली-महोत्सवः आयोजितः भवति ?

(ग) भाषिककार्यम्— 1×4=4

(i) "राजा दशरथेन" इत्यनयोः पदयोः किं विशेषणपदम् ?

(ii) अस्मिन् अनुच्छेदे 'ते' इति सर्वनामपदस्य स्थाने किं संज्ञापदम् ?

www.mseducationtv.com

Scanned with OKEN Scanner

(iii) ''बालकेभ्यः मिष्ठान्नं यच्छन्ति'' इति वाक्ये क्रियापदम् किम् ?

(iv) ''पितरः स्वसन्ततिभ्यः स्फोटनकानि ददति।'' इति वाक्ये 'ददाति' इति क्रियायाः कर्तृपदं किम्

3. अधोलिखित अपठित गद्यांशाम् पठित्वा एतदाधारितानाम् प्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशम् लिखत— 5

धर्मो रक्षति रक्षितः इत्यार्षवचनम्। पर्यावरणरक्षणमपि धर्मस्यैवाङ्गमिति ऋषयः प्रतिपादितवन्तः तत एवं वापीकूप-तडागादिनिर्माणं देवायतन विश्रामगृहादिस्थापनञ्च धर्मसिद्धेः स्त्रोतो रूपेण अधीकृतम्। कुक्कुट-सूकर सूर्य नकुलादि स्थलचराः मत्स्य-कच्छप मकरप्रभृतयः जलचराश्च अपि रक्षणीयाः यत ते स्थलमलानाम् अपनोदिनः जलमलानाम् अपहारिणश्च। प्रकृतिरक्षया एव लोकरक्षा सम्भवति इत्यत्र नास्ति संशयः।

(क) एकपदेन उत्तरत— ½×2=1

(i) पर्यावरण रक्षणमपि कस्य अङ्गमस्ति? (ii) प्रकृतिरक्षयैव का सम्भवति?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत— 1×2=2

(i) किम् धर्मसिद्धेः स्त्रोतरूपेण अङ्गीकृतम्? (ii) किम् आर्षवचनम्?

(ग) भाषिक कार्यम्— 1×2=2

(i) ''प्रतिपादितवन्तः'' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम्?

(ii) 'जलचराः' इत्यस्य विलोमपदं चित्वा लिखत?

4. अधोलिखित गद्यांशयोः कश्चिदेकस्य हिन्दी भाषायाम् अनुवाद कुरुत— 5

पूरा कस्मिश्चिद् ग्रामे एका निर्धना वृद्धा स्त्री न्यवसता तस्याः च एका दुहिता विनम्रा मनोहरा चासीत्। एकदा माता स्थाल्यां तण्डुलान् निक्षिप्य पुत्रीम् आदिशत्। ''सूर्यातपे तण्डुलान् खगेभ्यो रक्ष।'' किञ्चित् कालादनन्तरम् एका विचित्रः काकः समुड्डीय तस्या समीपम् आगच्छत्।

अथवा

जीर्णधनः अवदत्—भो श्रेष्ठिन् नास्ति दोषः ते यदि मूषकैः भक्षिता। इदृशः एव अयम् संसारः। न किंचिदत्र शाश्वतम् अस्ति। परम् अहम् नद्यां स्नानार्थम् गमिष्यामि। तत् त्वम् आत्मीयम् एनम् शिशुम् धनदेव नामानम् मया सह स्नानोपकरणम् हस्तं प्रेषय इति।

5. अधोलिखित पद्यांशस्य कश्चिदेकस्य हिन्दी भाषायाम् अनुवाद कुरुत— 5

गुणा गुणज्ञेषु गुणा भवन्ति। ते निर्गुण प्राप्य भवन्ति दोषाः।
आस्वाद्यतोयाः प्रवहन्ति नद्यः समुद्रमासाद्य भवन्त्यपेयाः॥

अथवा

स भग्नधन्वा विरथो हताश्वो हतसारथिः। तलेनाभिजघानाशु जटायुं क्रोधमूर्च्छितः॥

6. अधोलिखित श्लोकस्य संस्कृतम् व्याख्या कुरुतः— 3

प्रियवाक्य प्रदानेन सर्वे तुष्यन्ति जन्तवः। तस्माद् तदेव वक्तव्यम् वचने का दरिद्रता॥

अथवा

विना लिप्यक्षरज्ञानं तपोभिरेव केवलम्। यदि विद्या वशे स्युस्ते, सेतुरेषु तथा मम॥

कृ.पृ.उ.

www.mseducationtv.com
Scanned with OKEN Scanner

7. "लौहतुला" अथवा "सिकतासेतु" इति पाठस्य सारम् हिन्दी भाषायाम् लिखत। 4

8. अधोलिखित वाक्यानाम् रेखांङ्कितपदमाधारित प्रश्न निर्माणं कुरुत:— 4

(i) तपोदत्त: विद्याध्ययनाय गुरुकुलं अगच्छत्।
(ii) अशितस्य अन्नस्य यो अनिष्ठ तन्मन:।
(iii) त्वं वेदैहीम् आदाय न गमिष्यसि।
(iv) तरो: कृपया स: पुत्रं अप्राप्तनोत्।

9. अधोलिखित श्लोकस्य अन्वयं मञ्जूषात् पदानि चित्वा पूरयत— ½×4=2

(राक्षसेन्द्रेण, मामार्य पाप तदा)

जटायो पश्य मामार्य ह्रियमाणामनाथवत्। अनेन राक्षसेन्द्रेण करुणं पापकर्मणा॥

अन्वय:—(i) .... ह्रियमाणामनाथवत् (ii) .... कर्मणा (iii) अनेन .... (iv) .... करुणा।

10. स्वपाठ्यपुस्तकात श्लोकद्वयं लिखत यद् अस्मिन् प्रश्नपत्रे न स्यात्। 3

11. अधोलिखित शब्दानां हिन्दीभाषायां अर्थं लिखत— 6×½=3

(i) आयतलोचना
(ii) काकली
(iii) निस्साय
(iv) अपेयम्
(v) तन्द्रालु
(vi) देवायतनम्

12. अधोलिखित पदानां सन्धि-विच्छेदं कृत्वा सन्धे: नामापि लिखत— 1×2=2

(i) महर्षि
(ii) मध्वरि

13. निम्नलिखित पदानाम् समास-विग्रह कृत्वा समासस्य नामापि लिखत— 1×3=3

(i) रत्नाकर
(ii) पंचवटी
(iii) नखभिन्न

14. कोष्ठात् शुद्ध उत्तरं चित्वा रिक्तस्थानानि पूर्तिं कुरुत— 1×10=10

(i) बालका: .... पृच्छन्ति। (अम्बा / नाना)

(ii) नृप: .... धेनु: ददाति। (ब्राह्मण / राजा)

(iii) .... वृश्चिक: जायते। (गोमय / घृत)

(iv) तव .... वीणामंदीनां नदीनाम्। (आ + कर्ण + ल्यप)

(v) माता सुतायै भोजनं .... (दा + क्तवतु)

(vi) श्याम् कन्दुकम् ग्रहीतुम् रेखाङ्कितपदे प्रत्ययमस्ति। (ल्यप / तुमुन)

(vii) प्रभो महष्म् बुद्धिम् ....। (यच्छ / यच्छतम् / यच्छत)

(viii) कक्षायाम् सर्वे ध्यानेन ....। (पठतु / पठताम् / पठन्तु)

(ix) वर्षे .... मासा: भवन्ति। (द्वादश / द्वादशी / द्वादशम्)

(x) "रामाय: नम:" तादृशी .... नम:। (गुरवे / कृष्णात् / नद्या:)

www.mseducationtv.com

Scanned with OKEN Scanner

15. रेखांकित पदस्य प्रकृतिं लिखत 1×2=2

(i) [illegible]
(ii) प्रकृति

16. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषया लिखत 1×4=4

(i) [illegible] कार्यां [illegible] [illegible] वर्षे [illegible] /
(ii) [illegible] कः शिलाभिः सेतुं बबन्ध ?
(iii) [illegible]
(iv) चटकः कथं तृणशलाकादिकम् आददाति ?
(v) [illegible]
(vi) प्रासादः कीदृशः वर्तते ?

17. स्वयं [illegible] कक्षायाः छात्रः भुवनेशः, [illegible] प्रधानाचार्याय [illegible] पत्रं प्राप्तुं प्रार्थना पत्रं लिखतु। 5

अथवा

अधोलिखित वर्णितं [illegible] मञ्जूषायाः सहायतया पूरयित्वा लिखत

([illegible], अध्ययनम्, इच्छति, रेखा, [illegible], [illegible], [illegible], [illegible])

प्रिय अंकिते

दिनांक [illegible]

नमस्ते

[illegible] .... । भवती संस्कृत भाषा [illegible] [illegible]
[illegible] न शक्नोति तथा पृच्छति .... । अतः भवती संस्कृतम् पठतु एवम् च .... प्रचारं करोतु।

भवत्याः प्रिय सखि

....

18. अधोलिखित वार्तालापं मञ्जूषायां प्रदत्तपदैः पूरयित्वा पुनः उत्तरपुस्तिकायां लिखत– ½×10=5

(नवमकक्षायाम् कुतः अभिनवः भवतः आगच्छामि तव गतकक्षायां श्रीमहेशकुमार प्रथमश्रेण्याम् विद्यालये)

अध्यापकः – (i) .... नाम किम् ?
छात्रः – महोदयः मम नाम (ii) .... अस्ति।
अध्यापकः – भवान् (iii) .... आगच्छति।
अभिनवः – अहम् अजयमेरुनगरात् (iv) ....
अध्यापकः – (v) .... पितुः नाम किम् अस्ति ?
अभिनवः – महोदय! मम पितुः नाम (vi) .... अस्ति।
अध्यापकः – अस्मिन् (vii) .... तव कस्यां कक्षायां प्रवेशः जातः ?
अभिनवः – महोदयः मम (viii) .... प्रवेशः जातः।
अध्यापकः – (ix) .... कस्यां श्रेण्याम् उत्तीर्णः जातः ?
अभिनवः – अहं अष्टमकक्षायां (x) .... उत्तीर्णः जातः।

कृ.पृ.उ.

www.mseducationtv.com
Scanned with OKEN Scanner

19. अधोलिखितानि वाक्यानि क्रमरहितानि। यथाक्रम संयोजन कृत्वा लिखत— 4

(i) तेन सः वृदुः व्याघ्र जालात् मुक्तः जातः?

(ii) यदि त्वां मां मोचयिष्यसि तर्हि अहं त्वां न हनिष्यसि।

(iii) "अहं त्वां मोचयितुमिच्छामि" इति मूषकः अवदत्।

(iv) सः बहुप्रयासं कृत्वाऽपि जालात् मुक्तः नाभवत्।

(v) मूषकः स्वकीयैः लघुदन्तैः जालं कर्तवान्।

(vi) व्याघ्रः तं क्षुद्रजीवं मत्वा हसति।

(vii) अकस्मात् तत्र एकः मूषकः समागच्छत्।

(viii) एकदा एकः वृद्धः व्याघ्रः जाले बद्धः अभवत्।

20. अधोलिखित हिन्दी वाक्येषु कश्चित षट्वाक्यानाम् संस्कृते अनुवाद कुरुत— 1×6=6

(i) किसान खेत जोतता है।

(ii) तुम दोनों दौड़ते थे।

(iii) वे लोग दूध पिएँ।

(iv) हम सब लिखते थे।

(v) विशिष्ट ज्ञान ही विज्ञान है।

(vi) तुम नाचो।

(vii) सभी बालकों में राम श्रेष्ठ है।

(viii) मोहन पाठ पढ़ेगा।

21. अधः प्रदत्तचित्रं दृष्ट्वा मन्जुषायाः सहायतया संस्कृतेन पञ्चवाक्यानि लिखत— 5

(प्रेम्णः, रक्षाबन्धनं, संस्कृत-दिवसः, पूर्णिमायां, भ्रातुः, प्रतिवर्षं, भगिनी, हस्ते, भवति, भ्राता, उपहारं, रक्षासूत्रम्)

www.mseducationtv.com
Scanned with OKEN Scanner